

Derleyenler
CHRISTIAN LAVAL - LUCA PALTRINIERI
FERHAT TAYLAN
Marx & Foucault

CHRISTIAN LAVAL Paris-Ouest Nanterre-La Défense Üniversitesi'nde sosyoloji profesörü, Collège International de Philosophie'de program yöneticisi.

LUCA PALTRINIERI Paris-VIII Vincennes-Saint-Denis Üniversitesi/CNRS, siyaset teorisi laboratuvarında araştırmacı, Collège International de Philosophie'de program direktörü.

FERHAT TAYLAN Collège International de Philosophie'de program direktörü, Paris-Ouest Nanterre-La Défense Üniversitesi'nde felsefe öğretim görevlisi.

Marx & Foucault. Lectures, usages, confrontations

© 2015 Editions La Découverte

İletişim Yayınları 2865 • Politika Dizisi 200

ISBN-13: 978-975-05-2811-8

© 2020 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2020, İstanbul

EDITÖR Melike Işık Durmaz

DIZI KAPAK TASARIMI Utku Lomlu

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Ece Ziya

BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 45030

Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11
Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

Derleyenler
CHRISTIAN LAVAL - LUCA PALTRINIERI
FERHAT TAYLAN

Marx & Foucault

Okumalar, Kullanımlar,
Yüzleřtirmeler

Marx & Foucault
Lectures, usages, confrontations

ÇEVİREN *İsmet Birkan*

İÇİNDEKİLER

Giriş

CHRISTIAN LAVAL - LUCA PALTRINIERI - FERHAT TAYLAN9

I

MARX OKURU OLARAK FOUCAULT

- 1 **Kapitalizmin “Daha Derin” Bir Tarihi**
FERHAT TAYLAN25
- 2 **İktidarın Üretkenliği**
CHRISTIAN LAVAL39
- 3 **Foucault, Marx: Beden, İktidar, Savaş**
SANDRO CHIGNOLA61
- 4 ***Kapital* Okuru Olarak Foucault**
RUDY M. LEONELLI79
- 5 **“Nietzscheçi Komünist”:
Foucault’nun Marx Deneyimi**
ROBERTO NIGRO95

6	Michel Foucault'nun "Anti-Marx"ı	
	ÉTIENNE BALIBAR.....	111

II

FOUCAULT VE MARKSİZMLER

7	Foucault ile Birlikte Marksizmlerin Haritasını Çıkarmak: 1950'li ve 1960'lı Yıllar	
	JEAN-FRANÇOIS BERT.....	139
8	Mücadelelerin Anlaşılabilirliği: Marx'ın Tarihsel Soruşturmalarının Okurları Olarak Foucault ve Sartre	
	HERVÉ OULC'HEN.....	149
9	Foucault Üzerinde Althusser Etkisi: Cezalandırıcı Toplumdan Yeniden Üretim Teorisine	
	JULIEN PALLOTTA.....	171
10	Marx ile Burckhardt Arasında Michel Foucault: Estetik, Oyun ve Emek	
	MANLIO IOFRIDA.....	189
11	Foucault Yoldan Sapmış Bir Marksist midir? Tarih, Öznelleşme ve Özgürlük	
	JUDITH REVEL.....	203

III

FOUCAULT'DAN SONRA MARX'I OKUMAK

12	Öznelliğin Yeniden Keşfi: Bir Marksist Foucault Deneyimi	
	ANTONIO NEGRI.....	227

13	<i>Praksis</i>'ten Pratiklere	241
	PIERRE DARDOT.....	
14	İktidar mı Tahakküm mü? İktidar mı Sömürü mü? İki Sahte Alternatif	259
	EMMANUEL RENAULT.....	
15	Kapitalizm ve Dolaşımların Yönetimi	277
	LAURENT JEANPIERRE.....	
16	İrk, Nüfus, Sınıf: Foucault'dan Marx'a Sermayenin Tarihsel-Siyasal ve Biyopolitik Söylemi	297
	GUILLAUME SIBERTIN-BLANC.....	
17	Anti-Metafizik İlke Olarak İlişki Nominalizmi	319
	DIOGO SARDINHA.....	

IV

FOUCAULT İLE MARX: GÜNCELLEMELER, MÜCADELELER, ELEŞTİRİLER

18	Simgesellik, Üretim ve Yeniden Üretim: Yeni Bir Ekonomi-Politik İçin Bazı Fikirler	339
	FEDERICA GIARDINI.....	
19	Foucault ile Marx: Devrimci <i>Praksis</i> Olarak Başkalaştırıcı Pratik ve Çağdaş Müşterekler Mücadelesi	353
	PIERRE SAUVÉTRE.....	
20	Marx ile Foucault: Sermaye-İktidar ve Bilgi-İktidar	371
	JACQUES BIDET.....	

21	Foucault, Güncellik, Tarih: Şimdici Demokrasinin Görünümleri	
	ISABELL LOREY	387
22	Marx, Foucault ve Kapitalizmin Ana Kurumu Olarak Büyük Şirket	
	STÉPHANE HABER	401
23	Dönüştürücü Eleştiri Nedir? Psikolojik Sözleşme ve Şirketin Normatifliği	
	MASSIMILIANO NICOLI - LUCA PALTRINIERI	419
	YAZARLAR	437

Giriş

CHRISTIAN LAVAL - LUCA PALTRINIERI
FERHAT TAYLAN

Neyken ne olduğumuzu ve bugün başımıza gelenleri anlamamıza yardımcı olan çalışmalar ve eserler vardır. Marx ve Foucault'nunkiler bunlardandır. Bir yüzyıl arayla, farklı koşullarda ve farklı amaçlarla yaşamış ve düşünmüş olan bu iki kişi, elbette bize tarihimiz hakkında aynı şeyleri söylemiyorlar; ancak bu iki adın kesiştiği dörtyol ağzını eleştirel düşünce için doğurgan bir uzam haline getiren belki tam da bütün bu farklılıklardır. Bu kitabın kökeninde yer alan “Marx&Foucault” kolokyumu bu konuda yeterince inandırıcı deliller ortaya koydu. Bu toplantının organizasyonu, Foucault'nun Marx düşüncesiyle kurduğu zengin, çeşitli, evrimsel ve karmaşık ilişkilerin mümkün olduğunca sistematik ve olabildiğince özgür bir biçimde sorgulanmasını amaç edinmişti. Bizim için önemli olan, Marx'ın ve Foucault'nun metinleri arasındaki “kesintisiz diyalogda”¹ son gelinen noktayı ortaya koymak, birbirlerine kıyasla nasıl çalıştıklarını ve bu ilişki veya ilişkilerin nasıl bizim güncel düşünce ve eylem dünyamızın da parçalarını oluşturduğunu anlamaktı.

1 Alessandro Fontana ve Mauro Bertani'nin deyişi. Bkz. “Situation du cours”, Michel Foucault, *“Il faut défendre la société.” Cours au Collège de France (1975-1976)*, EHESS/Gallimard/Seuil, Paris, 1997, s. 250. [Toplumu Savunmak Gerekir, çev. Şehsuvar Aktaş, YKY, İstanbul, 2002].

Fakat konumuz bu diyalogdan ibaret değildi. Onların birini *de* öbürünü *de*, birini öbürü *ile birlikte*, birini öbürüne *karşı* okumakta olan *bizler*, Marx ve Foucault'nun çalışmalarıyla kurduğumuz *kendi* diyalogumuzu da önemli bir sorun olarak ele aldık. Zira Foucault'nun çalışmalarıyla kurduğumuz ilişkinin Marx'ı okuyuşumuzu değiştirdiğini, Marx'ı artık Foucault'dan *yola çıkararak* okumaya başladığımızı da hesaba katmamız gerekiyordu. Onların yaptıkları analizleri ve kullandıkları kavramları, *bugün* mücadele etmekte olduğumuz iktidarlar ve geliştirmekte olduğumuz direniş "pratikleri" hakkındaki anlayışımızla birleştirme tarzımız üstüne kendimizi sorgulamamız da yerinde olacaktı.

Bu temel sorunu katılımcılarımızın her biri teorik olarak ve kendi usulünce ele alıyor. Bizim gözümüzde akademik alanın yapısında var olan yanlış anlaşılma risklerini etkisiz kılacak olan da budur. Nitekim bir kolokyum başlığında veya bir kitap kapağında iki özel ismi birlikte zikretmek oldukça yaygın bir akademik tutumdur ve bizi keyfilik tehlikesiyle karşı karşıya bırakır. Akademik oyun alanında, aynı devre ait olmayan, me-ramını aynı dilde ifade etmeyen, hatta aynı şeyden bahsetmeyen eserleri yan yana getirmekten zevk almak âdettir. Demek ki, aynı çalışma bağlamına, aynı sorun veya amaçlara, hatta aynı niyetlere dahi sahip olmayan yazarlar ve düşünceler arasında bir diyalog kuruyormuş gibi yapma tehlikesi her daim mevcuttur; ki bu "mış gibi yapma" durumu genellikle söz konusu isimlerin temsil ettiği düşünce ve hayatların özgünlüğü konusundaki bilgisizliği arttırmaktan başka bir işe yaramaz. Bulduğumuz noktadan baktığımızda, bizi olduğumuz ve düşündüğümüz şey yapmış olan olguyu kavramak, yani tarihsel güncelliğimize bir tanı koymak konusunda Marx ve Foucault'dan yardım istediğimiz zaman bu tehlike ortadan kalkar. Yani başka türlü, daha açık ve net söylersek, bu iki ismin yüzleştirilmesi, ancak bizi baskı altında tutan ve oluşturan güçlerin analizi ve bu durumdan kurtulmak için elimizdeki mücadele araçlarının düşünülmesi söz konusu olduğunda bir değer taşır.

Demek ki, bu iki özel ismi bir araya getirirken aralarına bası-

mevi dizgicilerinin *ampersant* dedikleri o “&” işaretini tesadüfen koymadık. Küçük “ve” bağlacı kadar alışıldık olmayan bu işareti, Marx’la Foucault arasındaki ilişkiler bütünüünün problematik, tartışmalı ve karmaşık niteliğini vurgulamak için kullandık. Katılımcılar arasında tam bir görüş birliği beklememek gerektiği de akılda tutulacak bir nokta. İki isim arasındaki ilişkiler birçok şekilde anlaşılabilir. Kimileri yakınlıkları ortaya çıkarmayı, hatta bir sentez aramayı tercih edebilir; kimileri aralarındaki ayrılığı “çalışmaya”, hatta ikisini birbirine karşıt göstermeye gayret edebilir; daha başkaları ise –ki bunlar herhalde sayıca en fazla olanlardır– ikisinin karşılıklı olarak birbirini nasıl desteklediğini ve birbirinden aynı zamanda nasıl uzak olduğunu göstermeye çalışabilirler.

Marx & Foucault

Marx ile Foucault arasında paralellik kurmaya ilk kalkışanlar olmadığımızın bilincindeyiz. İki isim arasına koyduğumuz “ampersant” işaretini yorumlamanın da birçok yolu var. Önce, karşıtlık biçiminde: Kapitalist sistem çerçevesinde iki büyük sınıf arasında cereyan eden merkezî sosyal sorunu açıklayan Marx ile dışlananların, görünmeyenlerin, aşağılanmışların ve sürgün edilmişlerin “azınlık mücadelelerini” gündeme getiren Foucault birbiri karşısına dikilmek istenir. Soru başka türlü, hem daha tarihsel hem daha az polemik bir biçimde ortaya konmak istenirse, şu söylenebilir: Foucault’nun, büyük Marksist diyalektiğe dahil olmayan bütün kadın ve erkeklere, hem de bu diyalektiğin tarih anlayışına ve siyasal düşünceye büyük ölçüde egemen olduğu bir devirde, eleştirel düşünce içinde hak ettikleri yeri vermeyi başardığı genellikle kabul edilir. Fakat bu tarz bir “Foucaultculuk” [*foucauldisme*] yavaş yavaş genişleyip güçlenerek, tarihten dışlananların –kadınlar, sömürge halkları, eşcinseller, mahpuslar, göçmenler, çocuklar, vb.– mücadelelerini, yeni bir tarihin ikame motoru haline değilse bile –o zamana kadar evrensel özgürleşmeye doğru bir ilerleme olarak görülün– egemen tarih anlayışının arka yüzü haline getirmiş olmaz

mı? Bu sistematik merkezden kayış ve bizzat tarih anlayışını da kapsayacak şekilde eski şemaların yapısökümü, Marx'ın kafasındaki hâlâ son derece Batı merkezli vizyonu da beraberinde tamamen süpürüp götürmemiş midir? Akıl yürütmeyi daha ileri götürürsek, bu takdirde “küresel” toplumsal ve tarihsel bilimlerin az çok açıkça yeni dokusu haline gelen “Foucaultculuk”, kapitalist küreselleşmeye, neoliberal politikaların mantığına ve sonunda işçi hareketinin zayıflamasıyla devrimci ufkun kayboluşuna, kuşkusuz eleştirel biçimde ama aslında hiçbir tehlike arz etmeyecek bir katkı sağlıyor olmaz mı? Bilindiği gibi, esasen kendisiyle pek de ilgisi olmayan yorum ve uzantılar atfedilen Foucault'ya kimi Marksistlerin yönelttiği başlıca itham budur.

Ancak, iki yazarın “ilişkilendirilmesinin” bir başka yolu daha var: ikisi arasında karşıtlık ilişkisi kurmak bir yana, her türlü ilişkinin yadsınması... Ne denli garip görünürse görünsün, Foucault'nun Marx'ı okumanın kendisi için ne kadar önemli olduğunu vurgulamak üzere yaptığı sayısız beyan, kimi yorumcular için sanki hiç yapılmamış gibidir. Bu yorumcular, Foucault'nun *mutlaka ve özellikle Marx'la* ilişkisine *atıf yapılmadan* okunup yorumlanması gerektiği konusunda anlaşmış görünüyorlar, üstelik farklı hatta karşıt nedenlerle... Bu konuda Foucault ile Marksizmin iki ayrı dünya olduğu düşüncesini savunanlardan bahsedilebilir; elbette sonunda Foucault'nun 1970'li yıllardaki siyasal angajmanlarını inkâr ettiğini, sonraki yıllarda etik ve estetik bir varoluş anlayışına döndüğünü, hatta onun zaten her zaman bu anlayışa sahip olduğunu savunanların anlattığı o bildik hikâye de akla gelebilir. Ama özellikle Foucault'nun temel Marksizm karşıtlığının yerini, kendisine atfedilen sözde neoliberalizminin aldığı savunana şu yeni yaftalama işi de akla gelmelidir. Burada, Marx'la asla bağdaşmayacak bir Foucault imgesi imal etme çabasının yeni bir tarzını görürüz: Her tür tarihsel bağlamın dışında, Foucault'nun siyasal ikircimlerinden, kuşku uyandırıcı dostluklarından, güven vermeyen araştırmalarından bahsetmeye başlar bu yorumcular. Oysa araştırma nesnesi olarak “liberalizme” veya “neoli-

beralizme” ilgi duymak övgüyü hak etmeliydi. Kuşkusuz, bir başka çağa ait olan “teorik yargılama” yöntemleri yeniden sahnedede. O dönem, insanların düşünmekten ziyade yaftalama peşinde oldukları, Jean-Paul Sartre’ın, “Foucault, burjuvazinin Marx’a karşı dikebildiği son duvardır” diye yazabildiği bir dönemdi. Bu kitabın yazarları ise, birbirleriyle hiç haberleşmezsiniz, bu okuma –ya da okumama– pratiklerinin bir daha geri gelmemek üzere “tarihin çöplüğüne” atılması gerektiği konusunda hemfikirdirler.

Bereket, bu kitabın da gösterdiği gibi, Fransa’da ve başka yerlerde, bir başka Foucault ve Marx okuma geleneği daha vardır ve bu kesişmeyi önemli bir teorik sorun olarak ele almıştır. Bu konuda, tüm bir literatürü ortaya koyduğumuzu iddia etmeden, farklı zaman ve bağlamlarda yayımlanmış dört metne işaret edebiliriz: Foucault’nun ölümünden önce, 1983’te yayımlanan, daha o tarihte birtakım önemli sorular soran ve Amerikan üniversite çevrelerinde Marx okurlarının pek erkenden Foucault analizlerine ilgi duyduklarını göstermekle övgüyü hak eden, Barry Smart’ın eseri *Foucault, Marxism and Critique* [Foucault, Marksizm ve Eleştiri] ilk akla gelenlerdendir. Bundan altı yıl sonra, Fransa’da Foucault üstüne düzenlenen ilk büyük kollokum çerçevesinde Étienne Balibar’ın sunduğu, o zamandan beri en önemli referans kaynaklarından biri olan “Foucault, Marx et l’enjeu de nominalisme” [Foucault, Marx ve nominalizm sorunu] başlıklı metni anabiliriz. 2004’te *Actuel Marx* dergisi “Marx ve Foucault” temalı önemli bir dosya yayımlamıştır. Bu dosyada özellikle Alman araştırmacı Thomas Lemke’nin yönetimsellik konusunda bir metni bulunur ve bu metinde Lemke, Foucault tarzı neoliberalizm analizlerinin, bu fenomenin Marksist analizlerini nasıl faydalı bir biçimde tamamladığı üzerinde durur. Öte yandan Roberto Nigro da, “Foucault’nun eseri, bir uçtan bir uca, Marx’la bir yüzleşme güzergâhı sunar” varsayımını temel alan bir araştırma programı taslağı belirlemiştir.² Bu metinleri, elinizdeki kitabın Marx ile Foucault ara-

2 Roberto Nigro, “Foucault lecteur et critique de Marx”, (ed.) Jacques Bidet, Eustache Kouvélakis, *Dictionnaire Marx contemporain*, PUF, Paris, 2001, s.

sındaki ilişki üstüne epey zamandır devam eden bir çalışmalar cümlesini yeniden başlatıp devam ettirdiğini hatırlatmak üzere kısaca andık: Bu çalışmalar Michel Foucault'nun 1972-1973 yıllarında verdiği ve Marx'a geniş ölçüde gönderme yaptığı *Cezalandırıcı Toplum* başlıklı dersinin bu yakınlarda yayımlanmasıyla yeniden gündeme geldi.³ Yine Marx-Foucault ilişkisini sorgulayan, son yıllarda yayımlanmış, biri Pierre Macherey'e, öbürü Jacques Bidet'ye ait iki kitap da unutulmamalıdır.⁴

Foucault, ya da Marx'ı nasıl okumalı?

Bütün bu çalışmalar tartışma götürmez bir olguya dayanıyor: Foucault, Marx'tan *sonra* ve Marx'ın *devamında*, onunla *birlikte* ve ona *karşı* yazmıştır. Her zaman ondan alıntı yapmasa da, kendisini Lenin'in tüyler ürpertici formülüne göre “güçlü, çünkü doğru” teorinin hayali mahkemesinde hesap vermek zorunda bırakacak bir tür Marksizmle veya anti-Marksizmle ilişkilendirmekten daima kaçınsa da, onu okumayı hiç bırakmamıştır. Onu, söylemler ve mücadeleler tarihinde bir olay olarak okumaktan ve düşünmekten hiç bıkmamıştır. Bu anlamda, Foucault Marx'ı yadsımaya, indirgemeye, aşmaya çalışmaz. Onu “ötesine geçilemez” bir ufuk olarak değil, tarihe dair her tür düşüncenin yadsınamaz bir koşulu olarak düşünmeye çaba harcar. Öyle ki, “kendinin ve başkalarının yönetimi” konusuna ayırdığı son çalışmalarında artık onun adını anmıyor olsa bile, eserlerine Marx'la birlikte giriştiği bitimsiz bir tartışma ve yorumlama çabası olarak bakılabilir.

İyi ama Foucault nasıl okumuştur Marx'ı ve onunla ne yapmayı tasarlamıştır? Bu soruya yanıt vermek için, “Yazar nedir?”

433-446. Çevrimiçi olarak okunabilir: <http://www.uninomade.org/foucault-lecteur-et-critique-de-marx>.

3 Bu dersin bazı analizleri daha önce Stéphane Legrand tarafından dikkatimize sunulmuştu: *Les Normes chez Foucault*, PUF, Paris, 2007. [Dersten bir kesit ve özet için bkz. *Ders Özetleri. 1970-1982*, çev. Selahattin Hilav, YKY, İstanbul, 1992, s. 57-73.]

4 Pierre Macherey, *Le Sujet des normes*, Éditions Amsterdam, Paris, 2014 ve Jacques Bidet, *Foucault avec Marx*, La fabrique, Paris, 2014.

temalı ünlü 1969 konferansından yola çıkmak lazım: Orada, “işlev-yazar”ın esere yeniden bir mutlak köken atfederek, yazma işinin tehlike ve çelişkilerini etkisizleştirmeyi sağlayan deha yanılması nasıl yarattığını gösterir. Foucault’ya göre yazar, “Bizim kültürümüzde, sınırlandırmaya, dışlamaya, ayıklamaya yarayan işlevsel bir ilkedir: Kısacası, kurgunun serbest dolaşımını, serbest manipülasyonunu, serbest oluşumunu, çözümlenmesini, yeniden oluşturulmasını köstekleyen ilkedir.” Özetle, ona göre yazar, “anlam çoğalmasının defedilmesini sağlayan ideolojik figürdür.”⁵

O “kesintisiz diyalogu” boyunca, Foucault’nun tam da Marx’ı bu “işlev-yazar”lıktan koparmaya çalıştığı söylenebilir. “Teorik yargılama” aygıtları olarak bütün Marksizmlere karşı polemiklerinin anlamı budur. Bu Marksizmler, alıntı ve yorumlar üzerinden eserle yazarın birliğini yeniden kurmaya çalışırken, Foucault “kripto-Marksist” olmak gerektiğini söyler. Demek ki görev, aidiyetin yarattığı kaçınılmaz etkileri, köken atfetmeleri pas geçmek, Marx’ın metinlerini serbestçe kullanmak, çoğul anlamlarını onlara geri kazandırmak, sözcüklerin ardında yatan saklı niyetleri ortaya çıkarılması gereken bir dehanın yükünden bu metinleri kurtarmaktır. Bu yüzden, Marx’ın Foucault usulü kullanımı, belli bir Marksizmi, yani kimin söz alabileceğini belirleme ve sadakat ölçme iddiasındaki bir Marksizmi tuzağa düşürmeye çalışır. Foucault’ya göre “şu ya da bu kadar Marksistsiniz” veya “şu ya da bu kadar Foucaultcusunuz” türünden tanı koyma prosedürleri karşısında üstlenilecek tek siyasal ve ahlâki ödev “Sen kimsin!” şantajını sistematik olarak reddetmektir.⁶

5 Michel Foucault, “Qu’est-ce qu’un auteur”, *Dits et Écrits (1954-1983)*, Gallimard, 2001, cilt I, s. 817-849. [Çeviri Işık Ergüden’e aittir: “Yazar nedir?”, *Son-suz Giden Dil*, Ayrıntı, İstanbul, 2006, s. 248-249].

6 Foucault, en kötüsünden en iyisine kadar, Sartre’dan Althusser’e bazı Marksistlerin kendisine yaptıkları yaftaları bizzat sayarak dalga geçmiştir. Tanımadığı bir muhatabının gönderdiği, kendisinin Marx ve Marksizmle ilişkisi hakkındaki bir soruya yanıt olarak, 1979’da yazmış olduğu yayımlanmamış bir metinde, şu listeyi buluyoruz: 1. “burjuvazinin son kale duvarı”, 2. “işverenlerin ajanı”, 3. “teknokratların ideolojisi”, 4. “Nietzscheci irrasyonalist”, 5. “mekanist rasyonalist”, 6. “tarihi yadsayan pozitivist”, 7. “göreleştiren ve tarihsel

Bir eserin birliğine inanma veya inanmamanın stratejik bir önemi vardır. Marx'la Foucault'nun çalışmaları arasındaki en gizli benzeşimleri gözlerden saklayan da bu inanç olmuştur. Zira ister Foucault için *panoptikon*'u, "insan sermayesini" ya da kendilik tekniklerini, ister Marx için piyasayı, emeği ya da ekonomi-politiği incelemek söz konusu olsun, her iki düşünür de "burjuvazinin aklını" incelemeyi bir an bile bırakmış değildir. *Cezalandırıcı Toplum*'un bir yerinde Foucault meramını açıklar. Burjuvazinin alıklığı entelektüellerin pek sevdikleri bir temadır, fakat aslında en alıklar, tam da bu alıklığa inananlardır:

Burjuvazi alık görünüyorsa, bunun nedeni, onun zekâsının ve ya aptallığının izlerinin, belli yazarların eserleri ya da metinleri denilen, özellikle okulsal bir söylem kategorisinde aranmasıdır. Bütün bu kategoriler, yazarlar, yazıcılar, eserler, metinler, vb. söylemlerin aktif ve stratejik kütesine kıyasla toplumun okulsallaştırılmasıyla bir yana ayrılmış şeylerdir.⁷

Ödenecek bedel ağırdır: "Burjuvazinin aklı" ciddiye alınmaz ve bu akıl, iş başında olduğu yerde, yani söylemlerin stratejik rolünde aranmazsa, mücadeleler her zaman yenilgiye uğrayacaktır. "İşlev-yazar" hiç kuşkusuz burada en yorulmak bilmez eleştirmenini yakalamıştır. Eleştirel söylem "Marksizmin zahiri işaretlerine" tabi olduktan sonra şimdi de "Foucaultculuğun zahiri işaretlerine" gittikçe daha fazla tabi oluyor gibi görünüyor. Marx'la Foucault'nun suratlarının "ikonik" yönüne bakmak yeter: internette ve medyada "küresel göstergeler" haline gelecek denli her yerde dolaşımda olan, biri sakallı biri dazlak iki figür... Eğer Foucault'nun Marx'ı Marksistlerden kopar-

leştiren filozof", 8. "diyalektik materyalizme yabancı idealist filozof", 9. "diyalektiği eksik kalmış materyalist tarihçi", 10. "analizleri bazı koşullarla diyalektik materyalizme entegre edilebilecek tarihçi". (*daktilo edilmiş müsveddede bu son ibarenin üstü çizilmiştir*). Bkz. Bu yakınlarda Fransa Merkez Bankası tarafından koruma altına alınan arşivinin 79. kutusunda Frédéric Gros tarafından bulunan yayımlanmamış metin: "Réponse à la première question".

7 Dahası: "Entelektüelleri, üzerlerinde burjuva aklının bir körleşme ve aptallık etkisi uyguladığı kimseler olarak tanımlayabiliriz." Michel Foucault, *La Société punitive, Cours au Collège de France (1972-1973)*, EHESS/Gallimard/Seuil, Paris, 2013, s. 168.

mak istediği doğruysa bile bugünkü sorun, aynı şekilde Foucault'nun okulsal bir Foucaultculuğa indirgenip, onu bir “klasik yazar”a dönüştürmek suretiyle eseriyle her türlü özgür ilişkiye –onu sürdürmeyi, dönüştürmeyi, ondan yeni bir şey çıkarılmayı mümkün kılacak her türlü ilişkiye– engel olarak etkisizleştirecek bir akademizasyona uğratılmasından kaçınma sorudur. Pierre Macherey'in bu yakınlarda belirttiği gibi, “dolap beygiri gibi döndüklerinin farkında olmadan, sofuca bir bağlılıkla örneğin *Kapital*'i okumakla yetinerek, vakitlerini ‘Marx’ın ne dediğini’, ‘Marx’ın gerçekte ne dediğini’ açıklamaya harca-yan skolastik müfessirlere karşı Foucault [...] hiç de müsamaha göstermemiştir. Tutarlı olmak gerekirse, bu olgu, kaynağını yazardan alan *auctoritas*’a sahip, ruhsatlı yorumcular olarak ‘Foucault’nun ne dediğini’, hatta –hem şahiden dediği için hem de bunu söyleyebileceğini düşünerek– ‘gerçek anlamda ne dediğini’ tescil etmeye ya da altına kendi imzalarını da atmaya kalkışacaklara bir uyarı olarak alınmalıdır.”⁸

Bu skolastik etkisizleştirme belki bir ölçüde kaçınılmazdır. Foucault'nun kendisi de, sık sık kendi düşünce güzergâhını açıklamak için, geriye dönük olarak bazı süreklilikler, sentezler, tutarlılıklar kurmaya kalkışmamış mıdır? Ama asıl önemli olan çok başka bir şeydir: Olan biteni anlamak için bir metnin “işe koşulabilme” yeteneği söz konusudur burada. Marx’la ilişkisi hakkında yayımlanmamış bir metninde dediği de budur:

Dolayısıyla ben Marx’ın metinleriyle uğraşmak deyince yalnız bir üslubu elde tutuyorum: onların analiz biçimlerini, teorik önermelerini ve kavramlarını yeri geldikçe işe koşabilmek; hem de sırf tekrarlama olsun diye değil, mümkünse oradan yola çıkarak yeni bir şey üretilebilsin diye... Demek ki tek doğru yöntem, Marx’ın analizlerinden hangisinin, hangi amaçlara ulaşmak için, hangi kesinlikle, ne şekilde kullanıldığını araştırma işini –istiyorsa– okura bırakmaktır.⁹

8 Pierre Macherey, “Lire Foucault”, <http://philolarge.hypotheses.org/1666>. (18 Haziran 2015’te, Cerisy-la-Salle’daki “Foucault au Collège de France. Une aventure intellectuelle et éditoriale” başlıklı kolokyumda yapılan sunum.)

9 Bkz. yayımlanmamış metin: “Réponse à la première question”.